

TRZCIŃSKO-ZDRÓJ - Mury obronne, bramy i baszty

Kamienno-ceglane obwarowania otaczające Trzcińsko-Zdrój należą do jednych z najlepiej zachowanych średniowiecznych fortyfikacji w Polsce. W ramach zespołu obronnego zachowały się mury z licznymi basztami łupinowymi, baszty pełne i bramy miejskie.

Historia

Pierwsza wzmianka o murach Trzcińska-Zdroju pochodzi z 1349 roku, kiedy wydano pozwolenie na budowę młyna przy fosie miejskiej. Ich wznoszenie rozpoczęto prawdopodobnie na przełomie XIII i XIV w., w miejscu wcześniejszych umocnień ziemnych i palisad drewnianych. Budulcem były kamienie narzutowe (otoczaki granitowe), układane w regularnym układzie warstwowym. Obwód wzbogacony był czatowniami (basztami łupinowymi) prostokątnymi i półkolistymi, umożliwiającymi skuteczniejszą obronę przedpoła murów. Do miasta prowadziły trzy bramy z ostrołukowymi przejazdami w przyziemiu: Chojeńska od zachodu, Myśliborska od południa i Strzeszowska od północy. Od wschodu furta wodna umożliwiała dostęp do jeziora Trzygłowskiego.

Okolo 1483 roku obwarowania zmodernizowano i dostosowano do nowej taktyki walki z zastosowaniem broni palnej. Bramy zostały nadbudowane o ceglane kondygnacje z pokładami widokowymi, osłanianymi blankami. System obronny wzmocniono też przedbramiami połączonymi murowanymi szyjami z bramami głównymi (w formie barbakanów) oraz trzema basztami pełnymi ze strzelnicami.

Tak ukształtowane mury miejskie dokumentuje ikonografia nowożytna (widok miasta na rycinie w katalogu Meriana z 1652 roku). Zasadnicze zmiany w wyglądzie nastąpiły w XIX wieku. W 1860 roku poddano renowacji Bramę Myśliborską, w 1870 roku rozebrano Bramę Strzeszowską. W końcu stulecia zasypano fosę, a w miejscu wału ziemnego wytyczono obecną ulicę Wolności. W murze od strony wschodniej przebito przejścia wiodące nad jezioro.

Z pierwotnego pierścienia obwarowań do chwili obecnej zachowały się mury na niemal całym obwodzie (o długości ok 1400 m), dwie bramy wieżowe Myśliborska i Chojeńska, baszty Prochowa, Bociania i Zachodnia (zrekonstruowana) oraz 25 wykusy. Grubość murów wynosi ok. 1 m, wysokość w najwyższym miejscu przekracza 6 m.

Współcześnie trwają kompleksowe prace rewitalizacyjne poszczególnych fragmentów fortyfikacji, które pozwolą zachować cenne dziedzictwo – historyczną sylwetę miasta średniowiecznego.

Brama Myśliborska

Usytuowana jest na południowym zamknięciu murów, u wylotu dwóch głównych ulic (obecnie ul. 9-go Maja i Sojuszników) prowadzących do Myśliborza.

Powstała w dwóch etapach budowy murów. W końcu XIII w. wzniesiono dolną granitową część z ostrołukowym przejazdem, a nadbudowa cegłą nastąpiła ok. poł. XV w. w okresie dostosowania systemu fortyfikacji do broni palnej.

Budowla należy do typu wieży bramnej, a wystrój architektoniczny wskazuje, że oprócz funkcji użytkowej pełniła też funkcje reprezentacyjne. Bryła – na rzucie kwadratu o bokach ok. 9 m szerokości – złożona jest z czworobocznej masywnej partii dolnej, wraz z ostrołukowym przejazdem, wzniesionej z granitowych kwadr ułożonych w regularnych warstwach do wysokości ok. 6 m. Górna część została wymurowana z cegły pełnej w wiązaniu wendyjskim i gotyckim. Jest ona zamknięta tarasem obserwacyjnym i węższą, ośmioboczną nadbudową ujętą gankiem z krenelażem. Całość wieńczy ostrosłupowy ceglany hełm.

Budynek bramny od strony zewnętrznej (południowej) wsparty jest dwiema przyporami, flankującymi przejazd. Ich wewnętrzne krawędzie pełniły rolę prowadnicy dla brony zamykającej prześwit arkady. Do ścian bocznych dostawione są mury miejskie z granitowych otoczków. W odcinku po stronie wschodniej przebito wtórnie dwie półkoliste arkady (dla ruchu kołowego i pieszego).

Fasady (południowa i północna) zdobione są blendami. Elewację od strony miasta (północną) artykułują blendy zamknięte półkoliście i ostrołukowo (w układzie dwupoziomowym nad przejazdem), a od strony zewnętrznej – wydłużone, dwudzielne

blendy o trójkątnym zamknięciu – akcentują górne partie przypór.

We wnętrzu poszczególne kondygnacje oddzielają stropy belkowe, jedynie przyziemie przejazdu przesklepione jest ceglanym sklepieniem krzyżowo-żebrowym.

Brama Chojeńska

Brama Chojeńska usytuowana jest w zachodnim odcinku murów, u wylotu ulicy prowadzącej do Chojny (obecnie ul. Chojeńska).

Powstała jako budowla granitowa w k. XIII w. w pierwszym okresie wznoszenia murów miejskich. Podczas XV-wiecznej modernizacji obwarowań, prowadzonej wskutek rozwoju techniki oblężniczej, została przemurowana cegłą i otrzymała obecną formę wieży bramnej.

Budowla pięciokondygnacyjna, założona na rzucie zbliżonym do kwadratu, składa się z dwóch części: głównego prostopadłościennego korpusu zamkniętego od góry tarasem z blankami oraz wielobocznej i węższej partii górnej, zwieńczonej stożkiem z dookolnym obejściem osłanianym krenelażem.

Kondygnacja dolna, z ostrołukowym przejazdem, wzniesiona jest z naturalnych, nieobrobionych głazów i kamieni granitowych, spojonych zaprawą wapienną z licznymi okrzeskami kamiennymi. Starannie obrobione ciosy wmurowano jedynie w naroża. Ściany wyższych partii, wewnątrz przejazdu oraz elementy architektoniczne wykonane są z cegły pełnej gotyckiej.

Brama od strony zewnętrznej (zachodniej) wsparta jest dwiema przyporami trójspadowymi, których wewnętrzne krawędzie pełniły rolę prowadnicy dla brony zamykającej prześwit. Elewacja wewnętrzna (wschodnia) – powyżej przejazdu – artykułowana jest czterema wysokimi i szerokimi blendami o odcinkowych nadprożach. Ceglane lico wielobocznej nadbudowy ozdobiono fryzem rombów zestawionych z ceramicznej kształtki.

Wejście do wnętrza bramy umożliwiają schody w grubości muru, umiejscowione w przynaróżnej (południowej) części przemurowanej w cegle (od strony miasta). Powyżej przyziemia, na każdej kondygnacji, rozmieszczone są jednoprzestrzenne pomieszczenia dla załogi, przekryte stropami belkowymi.

Baszta Bociania

Baszta Bociania powstała w XV w., w czasie modernizacji obwarowań (z przełomu XIII i XIV w.) dla poprawy bezpieczeństwa straży miejskiej po wprowadzeniu do techniki oblężniczej broni palnej.

Baszta usytuowana jest w północnej części obwodu murów, u wylotu obecnej ul. 2-go Lutego. Jej czworoboczna, wieżowa forma została wymurowana z cegły gotyckiej na istniejącym już wcześniej kamiennym prostokątnym wykuszu murów XIII-wiecznych.

Pierwotny obrys wykusza obronnego (czatowni, baszty łupinowej) widoczny jest od strony północnej (zewnętrznej murów miejskich). Wyróżnia się fakturą lica układanego z granitowych otoczków, spojonych zaprawą wapienną.

Czterokondygnacyjny korpus baszty zwieńczony jest tarasem (pokładem) obserwacyjnym, pierwotnie ujętym krenelażem (obecnie niezachowanym). Środek akcentuje ceramiczna ostrosłupowa wieżyczka z wyjściem na pokład.

Elewacje nie posiadają wystroju, dzielone są tylko niewielkimi otworami strzelniczymi, rozmieszczonymi w osiowym symetrycznym układzie, w trzech kondygnacjach (powyżej przyziemia). Do bocznych ścian (wschodniej i zachodniej) przylegają odcinki kamiennych murów. Do tylnej (południowej) ściany dostawiony jest szczytem parterowy budynek mieszkalny. Wnętrze z zachowanym pierwotnym układem jednoprzestrzennych pomieszczeń dla straży.

Baszta Prochowa

Baszta Prochowa powstała w XV w., w czasie przebudowy obwarowań miejskich (z przełomu XIII i XIV w.) na bardziej

bezpieczne dla załogi po wprowadzeniu do techniki oblężniczej broni palnej. Wysokie, całkowicie zamknięte baszty umożliwiały też lepszą obserwację i ostrzał napastników o większym promieniu rażenia.

Baszta usytuowana jest w północno-zachodniej części obwodu murów. Jej cylindryczna forma została wymurowana z cegły gotyckiej na istniejącym już wcześniej kamiennym półokrągłym wykuszu murów XIII-wiecznych.

Pierwotny kształt wykusza obronnego wyraźnie widoczny jest od strony zachodniej (zewnątrznej murów miejskich). Na tle ceglanego lica wyższych partii baszty wyróżnia się fakturą muru z granitowych kamieni polnych.

Zwieńczeniem trójkondygnacyjnej bryły jest taras widokowy z krenelażem (współcześnie zrekonstruowany) oraz ceglany stożek. W drugiej i trzeciej kondygnacji umiejscowione są w luźnym układzie wąskie otwory strzelnicze oraz pojedynczy, większy otwór wejściowy (od strony północnej). Wnętrze z zachowanym pierwotnym układem jednoprzestrzennych pomieszczeń dla straży.

Baszta Zachodnia

Baszta Zachodnia jest współczesną rekonstrukcją średniowiecznej baszty cylindrycznej. Trzy tego typu obiekty obronne (oprócz Baszty Zachodniej są to Baszta Prochowa i Baszta Bociania) powstały w XV w., w czasie modernizacji obwarowań miejskich (z przełomu XIII i XIV w.) dla poprawy bezpieczeństwa po wprowadzeniu do techniki oblężniczej broni palnej.

Pierwotna baszta zwana też Lodową powstała w wyniku przebudowy cegłą gotycką jednej z półkolistych czatowni granitowych. W 1981 roku zawaliła się podczas gwałtownej nocnej wichury. Została odbudowana w 2012 roku.

Baszta usytuowana jest w południowo-zachodnim odcinku murów, w nieznaczonej odległości na południe od Bramy Chojeńskiej. Jej cylindryczna, czterokondygnacyjna bryła jest nieco nieregularna, zbliżona do owalu, ze względu na prosto wymurowaną ceglaną ścianę tylną (od strony wewnętrznej). Zgodnie z pierwowzorem półkolisty kształt czatowni, ze szczelinowymi strzelnicami, został odtworzony aż do wysokości trzeciej kondygnacji. Powyżej - gładki mur przechodzi ceglanym uskokiem w formę ganka obserwacyjnego. Zwieńczeniem całości jest ceramiczny stożkowy hełm z wejściem na ganek.

YT animacja

Baszty łupinowe w murach miejskich

Mury miejskie opasujące Trzcińsko-Zdrój posiadają charakterystyczne półkoliste bądź prostokątne występy, spełniające rolę baszt łupinowych (czatowni) wysuniętych w stronę fosy, otwartych od strony miasta. Powstały w pierwszym etapie budowy obwarowań kamiennych na przełomie XIII i XIV wieku. Rozmieszczone w nieregularnych odstępach co 40–60 m (głównie od strony zachodniej, północnej i południowej) umożliwiały skuteczniejszą obronę przedpola murów. W 1 poł. XV w. utraciły swoją główną funkcję obronną, po wprowadzeniu do techniki oblężniczej broni palnej. Do dziś w pierścieniu murów zachowało się 25 baszt łupinowych, w tym 5 półokrągłych i 20 prostokątnych wykuszy.

W północnym odcinku murów zachowała się niemal kompletna forma pierwotnej XIII-wiecznej baszty łupinowej o prostokątnym obrysie. Podobnie jak cały pierścień murów została w całości wzniesiona z granitowych kamieni polnych układanych warstwowo. Pierwotna wysokość czatowni wynosiła 8–10 m, a szerokość 4–6 m. W środkowej partii ściany przedniej wykute są dwa wąskie otwory strzelnicze. Ściany boczne pełne, nie mają otworów. Korona murów jest gładko wykończona, bez krenelaża. Wnętrze czatowni, otwarte ku miastu, pierwotnie podzielone było na piętra drewnianymi pomostami dla straży, połączonymi drabinami.

Z pięciu zachowanych półokrągłych baszt łupinowych cztery wzmacniały obronność południowo-zachodniego odcinka XIII-wiecznych murów miejskich Trzcińska, a jedna znajduje się w północno-wschodnim, przyjeziornym odcinku obwarowań. Wymurowane z granitowych głazów, do dziś przetrwały tylko w swoich dolnych partiach jako półkoliste występy muru pełnego, bez otworów strzelniczych.